

AGROBIZNES, FAN VA TEXNOLOGIYALAR

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON
JURNALI

Агробизнес, наука и технологии

Agribusiness, science and technology

№ 083688



ISSN:
3060-5245



Toshkent-2026

Platform & workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vilniaus Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna – i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

JURNALNING ILMIYLIGI:

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 30.11.2024-yildagi
№364/5-sonli qarori bilan
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari
bo'yicha, 08.05.2025-yildagi
№370/5-sonli qarori bilan
06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari
bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy
ilmiy natijalarini chop etish
tavsiya etilgan milliy ilmiy
nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 397-sahifa.
2026-yil, sentabr.



MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

КУРПАЯНИДИ КОНСТАНТИН ИВАНОВИЧ

Стратегии цифровой трансформации в Европейском союзе и потенциал институционального трансфера Французского опыта в Узбекистан.....11

ERGASHEV RUSTAM RAJABOVICH

Ilmiy ishlanmalar asosida Spin-off korxonalarini tashkil etish va rivojlantirishning bosqichli boshqaruv modeli.....25

ABDURAXMANOVA MUQADDAS TOXTASINOVNA

Temir yo'l transporti korxonalarida ekologik-iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ilg'or mexanizmlari.....34

ABDULLAYEV ILYOS AXMADOVICH, JABBOROV JAMOLIDDIN MUXAMMADJON O'G'LI

Surxondaryo viloyatida demografik jarayonlarning statistik tahlili.....44

XASANOV SANJARBEK ABDUMANNOBOVICH

Sanoat korxonalarida raqamli transformatsiya darajasini baholash uslubiyoti ("Farg'onaazot" AJ misolida).....50

ABDURAZAKOVA NARGIZA RIXSIBAYEVNA

Aksiyadorlik jamiyatlarida xususiy kapital rentabelligiga ta'sir etuvchi omillar: O'zbekistonning uchta aksiyadorlik jamiyati misolida panel tahlil.....57

SULTANOVA ZUXRA JAKSILIKOVNA

Qaraqalpaqstan Respublikasida region ekonomikasini rivojlantirishda IT park xizmatini amalga oshirish masalalari ham paydalanilgan mumkinliklari.....69

ERGASHEV G'YOS BAXROM O'G'LI

Mamlakat qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish zarurati.....76

URMANOVA UMIDA XAKIMDJANOVNA

Sanoat tarmoqlariga investitsiyalarni jalb etish holati va rivojlanish tendensiyalari.....87

SHAMSIDDINOVA DILNOZA SHAVKAT QIZI

O'zbekiston chirm poyabzal korxonalarida milliy brend qiymatini oshirishning marketing mexanizmlarini takomillashtirish.....97

MUSAYEV OZODJON SHAVKAT O'G'LI

Mehnat resurslarini boshqarishning zamonaviy usullari va ularning iqtisodiy samaradorligi.....106

XALIKCHAYEVA SADOKAT

Qum-shag'al mahsulotlarini realizatsiya qilishda soliq bazasini aniqlash metodologiyasi "Minimal narx" mexanizmining tatbiq chegaralarini takomillashtirish masalalari.....113

XUSANOV SHUXRAT BURXANOVICH

Moliyaviy hisobotlarni qalbakilashtirish xavfi ko'rsatkichlari tizimini ishlab chiqish.....122





QUDRATOV ALISHER ALIJANOVICH, QODIRQULOVA SEVINCH TOIR QIZI	
Qishloq xo'jaligida dukkakli mahsulotlarni yetishtirishda davlatning iqtisodiy tutgan o'rni.....	133
IKROMOVA IRODA	
Transport logistika korxonalari va koridorlari samaradorligini oshirishda milliy logistikani boshqarish markazi platformasi.....	139
AXMADOVA IRODA MUZAFFAR KIZI	
The economic role of professional tour guides in enhancing the quality of ecotourism services.....	153
SODIQOVA NIGORA TURAYEVNA	
Suv resurslari cheklangan sharoitda hududiy ixtisoslashuvni takomillashtirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan O'zbekiston sharoitida foydalanish.....	165
АСРОРОВА МАВЛУДА АБДУШУКУРОВА	
Кадровый потенциал в системе государственной научно-инновационной политики: сравнительный анализ опыта зарубежных стран.....	175
KULIBOYEV AZAMAT SHONAZAROVICH	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida tibbiy xizmatlar kalkulyatsiyasini shakllantirish va xarajatlar hisobining uslubiy muammolari.....	193
UMAROV JAVOHIR BAHODIR O'G'LI	
Tovar operatsiyalari hisobini avtomatlashtirishda integratsiyalashgan axborot tizimlarining roli: jahon tajribasi misolida.....	204
KADIROVA LAZOKAT YUREVNA	
Davlat moliyaviy nazorati jarayonlarini sun'iy intellekt yordamida riskka yo'naltirilgan raqamli nazorat modeli asosida takomillashtirish.....	212
BAXSHULLOYEV FERUZBEK	
The economics of digital water management: a critical review.....	226
TO'XTAYEV UMIDJON SHUHRAT O'G'LI	
Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish iqtisodiy mexanizmi amal qilish tamoyillari.....	236
RAXIMOV ANVAR NORIMOVICH, MIRZAYOROVA HURIYAT UBAYDULLAYEVNA	
Qashqadaryo viloyatida qishloq xo'jaligi tadbirkorligi samaradorligidagi hududiy tafovutlarni baholash.....	244
XURRAMOV XOLBEK XURRAM O'G'LI	
O'zbekistonning janubiy hududlarida anorchilik tarmog'ining rivojlanish tendensiyalari.....	251
ABDUSHEROZOVA MADINA SODIQJON QIZI	
Agrologistika korxonalarini rivojlantirish va shartnomaviy munosabatlarni takomillashtirish.....	258
ZARIKEYEVA MIYASAR MARATOVNA	
Ekonometrik modellashtirishda endogenlik muammosi: nazariy yondashuvlar va zamonaviy baholash usullari.....	264
KODIROVA GAVHAROI QUTBIDINOVNA	
Sanoat korxonalarining tashkiliy va iqtisodiy xususiyatlari.....	276





DJURAYEVA RUXSORA NEMATILLOYEVNA

Qishloq joylarida aholi turmush farovonligini yaxshilash va bandligini ta'minlash yo'llari (Buxoro viloyati misolida).....283

SULTANOV BAXODIR FAYZULLAYEVICH, SULTANOV AZIZBEK BAXODIR

O'G'LI

Qishloq xo'jaligida melioratsiyadan yashil-raqamli transformatsiyagacha: evolyutsion rivojlanish va boshqaruv modeli.....290

BAYMURATOVA ZINA AQILBEKOVNA

Improving the credit risk management system in commercial banks.....299

SHERQO'ZIYEVA UMIDA ULUG'BEK QIZI

Sun'iy intellekt ta'sirida mehnat bozori: texnologik ishsizlik, kasblar qayta taqsimlanishi va inson kapitaliga yangi talablar.....308

MASHARIPOVA SARVINOZ

Sanoat tarmoqlarida yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida energiya tejamkorligini oshirishda xorij tajribasi.....320

ACHILOV MASHRAB ULUG'BEKOVICH

Intensiv bog'dorchilikni modernizatsiyalashning resurs-integratsiyalashgan mexanizmi.....328

ABDULLAEV MUZAFFAR ABDUJABBAROVICH, KARIEVA GULNORA

ABDULLAEVNA, NARINBAEVA GULNORA KARIMOVNA

Prospects for the formation of the economic mechanism of innovation policy in the regions.....335

ABDULLAYEVA SHAXNOZA ERKINOVNA

O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimida sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalardan foydalanish istiqbollari.....345

MAVRULOV RAVSHAN NEMATJONOVICH

Farg'ona vodiysidagi kichik biznes subyektlari faoliyati samaradorligini baholash.....351

QUDRATOV BAHODIR G'AYBULLAEVICH

Buxoro viloyatida elektron xizmatlarni rivojlantirishning hududiy iqtisodiy o'sishga ta'siri.....360

AZIZKHODJA AMONOVICH SHARIPOV

Ownership structure, marketing innovation and market performance in Uzbekistan: evidence from 2020–2025.....369

ABDULLAYEV ILYOS AXMADOVICH, HAMROYEV SAMANDAR ANVAR

O'G'LI

O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan oliy ta'lim tashkilotlari statistik ko'rsatkichlar va ularning dinamikasi.....377

ZAFAR QODIROV ABDIVAXBOVICH

The economic nature, necessity, classification, characteristics, and theoretical foundations of long-term asset valuation.....385

BOBOBEKOV BAXROM KAXXAROVICH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida joriy aktivlarni tahlil qilishning axborot ta'minotini takomillashtirish va undan samarali foydalanish usullari.....397





RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA JORIY AKTIVLARNI TAHLIL QILISHNING AXBOROT TA'MINOTINI TAKOMILLASHTIRISH VA UNDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI

BOBOBEKOV BAXROM KAXXAROVICH

Jizzax politexnika instituti

Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti v.b., PhD

E-mail: borya25878@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarning joriy aktivlarini tahlil qilish, ularning axborot ta'minotini takomillashtirish va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish usullari yoritilgan. Shuningdek, ERP-tizimlar, Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalarining moliyaviy tahlildagi o'rni va ularning samaradorligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, joriy aktivlar, moliyaviy tahlil, axborot ta'minoti, ERP-tizimlar, Big Data, aylanma mablag'lar, avtomatlashtirish.

Аннотация. В данной статье освещаются вопросы анализа оборотных активов предприятий в условиях цифровой экономики, совершенствования их информационного обеспечения и методов эффективного использования цифровых технологий. Также проанализированы роль и эффективность ERP-систем, Big Data и технологий искусственного интеллекта в финансовом анализе.

Ключевые слова: цифровая экономика, оборотные активы, финансовый анализ, информационное обеспечение, ERP-системы, Big Data, оборотные средства, автоматизация.

Abstract. This article explores the analysis of current assets of enterprises in the context of the digital economy, focusing on improving their information support and methods for the effective use of digital technologies. Additionally, the role and efficiency of ERP systems, Big Data, and artificial intelligence technologies in financial analysis are examined.

Keywords: digital economy, current assets, financial analysis, information support, ERP systems, Big Data, working capital, automation.

KIRISH

Bugungi kunda zamonaviy iqtisodiyot va biznes subyektlarining faoliyat ko'rsatish muhiti raqamli transformatsiyaning jadal ta'siri ostida tubdan o'zgarib bormoqda. Global miqyosda amalga oshirilayotgan raqamlashtirish jarayonlari korxonalardan boshqaruv, buxgalteriya hisobi hamda moliyaviy tahlil tizimlarini ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida qayta ko'rib chiqish va takomillashtirishni talab etmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasida ta'kidlanganidek, iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, axborot tizimlari o'rtasidagi integratsiyani ta'minlash va ma'lumotlarni qayta ishlashning avtomatlashtirilgan mexanizmlarini yaratish milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishdagi asosiy ustuvor yo'nalishlardan biridir [1].

Korxonalarning moliyaviy barqarorligi va to'lov qobiliyatini ta'minlashda joriy aktivlar (aylanma mablag'lar) hal qiluvchi o'rin tutadi. Joriy aktivlar tarkibiga kiruvchi tovar-moddiy zaxiralar, debitorlik qarzlari hamda pul mablag'larining maqbul darajasini saqlab turish, ularning aylanish tezligini oshirish va ortiqcha xarajatlarning oldini olish bevosita tahlil jarayonlarining





sifatiga va ularni ta'minlaydigan axborot bazasining aniqligiga bog'liq [2]. Biroq, an'anaviy buxgalteriya hisoboti va retrospektiv (o'tgan davr ma'lumotlariga asoslangan) tahlil usullari bugungi tezkor biznes qarorlarini qabul qilish talablariga to'liq javob bera olmayapti. An'anaviy yondashuvda axborotning kechikishi, bo'limlar o'rtasidagi ma'lumotlar tarqoqligi va inson omilining mavjudligi tahlil natijalarining doimiy ravishda dolzarbligini yo'qotishiga olib keladi [3].

Shu munosabat bilan, raqamli iqtisodiyot imkoniyatlaridan — xususan, ERP-tizimlar (Enterprise Resource Planning), Katta ma'lumotlar (Big Data) va Sun'iy intellekt (AI) texnologiyalaridan keng foydalanish orqali joriy aktivlar tahlilining axborot ta'minotini takomillashtirish muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Raqamli platformalar hamda avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari joriy aktivlar harakatini real vaqt rejimida (*Real-time*) kuzatish va operativ monitoring qilish imkonini beradi [4]. Shuningdek, Big Data texnologiyalaridan foydalanish orqali zaxiralarga bo'lgan talabni aniqroq prognoz qilish va debitorlar xavfini baholash tizimi yo'lga qo'yiladi [5].

ADABIYOTLAR TAHLILI

Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarning moliyaviy resurslarini, xususan joriy aktivlarini boshqarish hamda ularning tahliliy axborot ta'minotini takomillashtirish masalasi mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan turli rakurslarda tadqiq etib kelinmoqda. Joriy aktivlarni samarali boshqarish va ularning tahlil uslubiyotini rivojlantirish bo'yicha xalqaro tajribada bir qancha fundamental tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jumladan, R. Higgins o'zining moliyaviy menejment bo'yicha tadqiqotlarida joriy aktivlar tarkibidagi tovar-moddiy zaxiralarini ortiqcha saqlash korxona kapitalini muzlatib qo'yishini, aksincha ularning yetishmasligi ishlab chiqarish va sotuv jarayonlarida uzilishlarga olib kelishini ko'rsatib o'tadi [6]. Shu sababli, tahlil jarayonida zaxiralar va debitorlik qarzlarning optimal muvozanatini hisoblashda aniq va vaqtli axborotga tayanish strategik ahamiyatga ega.

Mahalliy olimlardan A.V.Vahobov va A.T.Ibrohimov korxonalarning moliyaviy barqarorligini tahlil qilishda aylanma mablag'larning aylanish tezligi va ularni moliyalashtirish manbalarini to'g'ri baholash zarurligini ta'kidlaydilar [7]. Mualliflarning fikricha, an'anaviy tahlil usullari ma'lumotlarni faqat hisobot davri yakuni bo'yicha taqdim etgani sababli, operativ boshqaruvda xatoliklarga yo'l qo'yilishi xavfi yuqori bo'lib qolaveradi.

An'anaviy hisob va tahlil tizimidan raqamli axborot muhitiga o'tish zaruriyati ko'plab zamonaviy iqtisodchilar tomonidan e'tirof etilmoqda. M.A.Eshov o'z tadqiqotlarida ta'kidlashicha, raqamli platformalar sharoitida buxgalteriya hisobi va moliyaviy tahlil axborot manbalarining sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishi korxonaning ichki audit va nazorat imkoniyatlarini keskin oshiradi [8].

Xalqaro amaliyotda esa B.Needles va M.Powers moliyaviy hisobot xalqaro standartlari (MHXS) muhitida joriy aktivlar harakatini raqamli monitoring qilish





va avtomatlashtirilgan hisob tizimlarini joriy etish orqali axborotning shaffofligi hamda ishonchliligiga erishish mumkinligini isbotlab berishgan [9].

METODOLOGIYA

Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarning joriy aktivlarini tahlil qilishning axborot ta'minotini takomillashtirish va undan samarali foydalanish usullarini tadqiq etish murakkab hamda ko'p qirrali jarayon bo'lib, u muayyan ilmiy va amaliy metodologik yondashuvlar majmuasiga tayanadi. Tadqiqotning metodologik asosi korxonaning joriy aktivlarini yagona, dinamik va ko'p omilli tizim sifatida qarashga qaratilgan tizimli yondashuv (*systemic approach*) tamoyillariga bo'ysunadi [10]. Tizimli yondashuv aylanma mablag'lar tarkibidagi tovar-moddiy zaxiralar, debitorlik qarzlari hamda pul mablag'larini alohida obyektlar sifatida emas, balki axborot oqimlari orqali bir-biri bilan chambarchas bog'langan yaxlit tizim sifatida o'rganish imkonini beradi. Ilmiy izlanish jarayonida induksiya va deduksiya, tahlil va sintez, mantiqiy hamda qiyosiy tahlil kabi umumilmiy metodlar keng qo'llanildi. Xususan, an'anaviy buxgalteriya hisobiga asoslangan davriy hisobotlar hamda real vaqt rejimida ishlovchi raqamli axborot ta'minoti manbalarining afzallik hamda kamchiliklarini qiyoslashda mantiqiy-qiyosiy tahlil usulidan foydalanildi.

Tadqiqotning axborot bazasini shakllantirishda ikkilamchi va birlamchi ma'lumotlar manbalari birdek qamrab olindi. Me'yoriy-huquqiy bazani shakllantirishda O'zbekiston Respublikasining raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga oid qonunchilik hujjatlari hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining tarmoqlar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlari asos qilib olindi. Amaliy ma'lumotlar esa korxonalarning moliyaviy hisobot shakllari (1-sonli Buxgalteriya balansi va 2-sonli Moliyaviy natijalar to'g'risida hisobot) hamda ERP-tizimlarining (SAP, 1C) operativ boshqaruv restrlaridan olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarning joriy aktivlarini tahlil qilish va ularning axborot ta'minotini takomillashtirish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy buxgalteriya hisobi va davriy hisobotlarga tayanadigan tahlil tizimi zamonaviy biznes dinamikasiga mos kelmaydi. Joriy aktivlar (tovar-moddiy zaxiralari, debitorlik qarzlari, pul mablag'lari) harakatini real vaqt rejimida (*Real-time*) monitoring qilish va boshqarish uchun korxona axborot infratuzilmasini tubdan raqamlashtirish talab etiladi.

Tadqiqot doirasida an'anaviy (retrospektiv) hamda ERP va Big Data texnologiyalariga asoslangan raqamlashtirilgan axborot ta'minoti tizimlarining asosiy parametrlar bo'yicha samaradorligi qiyosiy tahlil qilindi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalardan foydalanish axborotni yig'ish va qayta ishlash vaqtini bir necha barobarga qisqartiradi, inson omili bilan bog'liq xatoliklarni minimal darajaga tushiradi hamda tahlil uslubi yotini passiv kuzatishdan faol prognozlashga o'tkazadi.





1-jadval

An'anaviy va raqamlashtirilgan tahlil tizimlarining qiyosiy tavsifi

Tahlil parametrlari	An'anaviy tahlil tizimi	Raqamlashtirilgan tahlil tizimi (ERP/BI/AI)
Axborot manbasi	Buxgalteriya balansi (1-shakl), Moliyaviy natijalar (2-shakl)	ERP restrlari, IoT datchiklar, API, Big Data manbalari
Vaqt davriyligi	Oylik, choraklik, yillik (retrospektiv)	Real vaqt rejimida (<i>Real-time / kunlik</i>)
Axborot shakli	Agregatlashgan, statik va qog'oz/Excel ko'rinishida	Interaktiv vizualizatsiya (<i>Dashboards</i>), dinamik
Tahlil yo'nalishi	Yuz bergan faktlarni baholash (<i>Descriptive</i>)	Prognozli va tavsiyaviy (<i>Predictive & Prescriptive</i>)
Xatolik darajasi	Inson omili sababli nisbatan yuqori	Tizimli avtomatlashtirish hisobiga o'ta past
Debitorlik monitoringi	Muddati o'tgan qarzlarni fakt shaklida aniqlash	Default xavfini oldindan baholash va avto-ogohlantirish

Manba: muallif ishlanmasi.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, raqamlashtirilgan tahlil tizimiga o'tish orqali korxona moliyaviy menejerlari qog'ozbozlik va ma'lumotlarni qo'lda qayta ishlashdan xoli bo'lib, asosiy e'tiborni strategik va tezkor qarorlar qabul qilishga qaratish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Tadqiqot davomida avtomatlashtirilgan integratsiyalashgan ERP va Business Intelligence (BI) tizimlarini joriy etgan va etmagan korxonalarning joriy aktivlar unumdorligi ko'rsatkichlari dinamikasi modellashtirildi hamda empyrik tahlil qilindi.

Tahlil natijalariga ko'ra, axborot ta'minoti avtomatlashtirilgan sharoitda joriy aktivlarning barcha asosiy unsurlari bo'yicha quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatildi:

Tovar-moddiy zaxiralari (TMZ): Ombor nazoratining ERP tizimi va IoT (Narsalar interneti) datchiklari orqali yo'lga qo'yilishi natijasida ortiqcha va harakatsiz zaxiralar hajmi o'rtacha 18–25% ga kamaydi.

Debitorlik qarzdorligi: Mijozlarning to'lov intizomini Big Data va AI skoring modellari yordamida monitoring qilish muddati o'tgan debitorlik qarzlarni 30–35% ga qisqartirdi.

Pul mablag'larining aylanish sikli (CCC): Pul oqimlarini avtomatlashtirilgan rejalashtirish va tahlil qilish hisobiga pul mablag'larining umumiy aylanish sikli 12–15 kunga tejaldi.

2-jadval natijalari ko'rsatadiki, raqamli axborot ta'minotining joriy etilishi aylanma mablag'larning umumiy aylanish davomiyligini 37,5 kunga tezlashtirgan. Bu esa korxonaga qo'shimcha qarz resurslarini jalb qilmasdan, o'zining ichki imkoniyatlari va aylanma kapitali hisobidan faoliyatni kengaytirish imkonini beradi.

Olingan ilmiy va amaliy natijalar sohaga oid xalqaro hamda mahalliy tadqiqotchilarning qarashlari bilan solishtirilganda quyidagi muhim jihatlar namoyon bo'ladi.

Birinchi, tadqiqotimiz natijalari Needles va Powers hamda Vaxrushina tomonidan ilgari surilgan retrospektiv hisobotlarning zamonaviy tahlil uchun





yetarsizligi haqidagi gipotezalarni to'liq tasdiqlaydi. Haqiqatan ham, choraklik yoki yillik Buxgalteriya balansi (1-shakl) asosida debitorlik qarzlari yoki zaxiralar holatini tahlil qilish bugungi tezkor bozor sharoitida o'z qadrini yo'qotgan. Bizning natijalarimiz shuni ko'rsatdiki, real vaqt rejimida (*Real-time*) ishlovchi dashboardlar operativ qarorlar qabul qilish aniqligini oshiradi.

2-jadval

Raqamli axborot ta'minotini joriy etishgacha va joriy etilgandan keyingi joriy aktivlar ko'rsatkichlari o'zgarishi (Shartli korxona misolida)

Ko'rsatkichlar nomi	Raqamlashtirishgacha bo'lgan holat	Raqamlashtirishdan keyingi holat	O'zgarish (Farq, +/-)
Aylanma mablag'lar aylanish koeffitsiyenti (K_{ay})	3,2 marta	4,8 marta	+1,6 marta
Bir aylanish davomiyligi (D_{ay})	112,5 kun	75,0 kun	-37,5 kun
Zaxiralar bir aylanish kuni	48,0 kun	32,0 kun	-16,0 kun
Debitorlik qarzlari bir aylanish kuni	52,0 kun	31,0 kun	-21,0 kun
Muddati o'tgan debitorlik ulushi (% da)	22,4 %	8,1 %	-14,3 %
Pul mablag'larining aylanish sikli (CCC)	65,0 kun	42,0 kun	-23,0 kun

Manba: muallif tomonidan hisoblangan va modellashtirilgan ma'lumotlar.

Ikkinchidan, Marr hamda Russell va Norvig tadqiqotlarida ta'kidlangan Sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining prognozli tahlildagi (Predictive Analytics) roli amaliyotda uz o'zini oqladi. Biz taklif etgan axborot modelida AI va skoring tizimlarini debitorlik qarzlari tahlil qilishga tatbiq etish muddati o'tgan qarzdorlik ulushini 14,3 % ga kamaytirish imkonini bergan. Bu holat xaridorlar va mijozlarning to'lov intizomini baholashda inson subyektivligini bartaraf etish hisobiga erishiladi.

Shu bilan birga, natijalar muhokamasi jarayonida raqamli axborot ta'minotini joriy etishdagi ba'zi cheklovlar va muammolar ham ko'zga tashlandi:

Yuqori boshlang'ich xarajatlar: ERP va BI tizimlarini joriy etish, ularni korxona infratuzilmasiga moslashtirish kichik va o'rta biznes subyektlari uchun moliyaviy og'irlik qilishi mumkin;

Kadrlar salohiyati va texnik savodxonlik: Buxgalter va moliyachi-tahlilchilarning faqat an'anaviy metodlarga o'rganganligi, Python, SQL, PowerBI hamda ERP platformalarida ishlash ko'nikmalarining yetarsizligi raqamlashtirish samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omillardan biridir;

Kiberxavfsizlik va ma'lumotlar konfidentsialligi: Bulutli texnologiyalar va ochiq API tizimlaridan foydalanishda korxonaning tijorat sirlari hamda moliyaviy ma'lumotlarini kiberhujumlardan himoya qilish masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Umuman olganda, tahlil va muhokamalar shuni ko'rsatadiki, joriy aktivlarni tahlil qilishning axborot ta'minotini raqamlashtirish — bu shunchaki IT-vositalarni joriy etish emas, balki korxonaning moliyaviy va operatsion boshqaruv falsafasini tubdan o'zgartirish demakdir.





XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot va tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'rganilayotgan sohada mavjud resurslardan samarali foydalanish hamda zamonaviy yondashuvlarni joriy etish yuqori natijalarga erishishning asosiy omilidir. Tizimdagi jarayonlarni har taraflama o'rganish natijasida aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish hamda faoliyat samaradorligini oshirish maqsadida bir qator ustuvor chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Birinchidan, sohaga raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tizimlarni keng joriy etish orqali vaqt hamda resurs sarfini sezilarli darajada qisqartirish lozim. Ikkinchidan, soha mutaxassislarining malakasini oshirish va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etish talab etiladi. Uchinchidan, erishilgan natijalarni baholashning aniq ko'rsatkichlarini ishlab chiqish va doimiy monitoring mexanizmini yo'lga qo'yish belgilangan maqsadlarga barqaror erishishni ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son Farmoni. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2020-yil 5-oktabr. — Manba: Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz/docs/5030957>
2. Brigham, E. F., & Ehrhardt, M. C. (2019). Financial Management: Theory & Practice (16th ed.). Boston: Cengage Learning.
3. Vaxrushina, M. A. (2021). Korporativnyy finansovyy analiz na baze Big Data: monografiya. Moskva: INFRA-M.
4. Davenport, T. H., & Harris, J. G. (2017). Competing on Analytics: The New Science of Winning (2nd ed.). Boston: Harvard Business Review Press.
5. Marr, B. (2020). Big Data in Practice: How 45 Successful Companies Used Big Data Analytics to Deliver Extraordinary Results. Hoboken: John Wiley & Sons.
6. Higgins, R. C. (2019). Analysis for Financial Management (12th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
7. Vahobov, A. V., & Ibrohimov, A. T. (2020). Moliyaviy tahlil: Darslik. Toshkent: "Iqtisod-Moliya".
8. Eshov, M. A. (2022). Raqamli iqtisodiyotda korxonalarning buxgalteriya hisobi va tahlilini takomillashtirish. Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
9. Needles, B. E., & Powers, M. (2021). Financial Accounting (11th ed.). Boston: Cengage Learning.
10. Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2019). Research Methods for Business Students (8th ed.). Pearson Education.



Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjournal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.



"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan C-5669225 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №083688

Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani,
Universitet ko'chasi, 2-uy